

Srđan Vidrić

O priči, pričanju i pešačenju u romanu *Do kraja zemlje Davida Grosmana*

(David Grosman, *Do kraja zemlje*, preveo David Albahari, Arhipelag, 2010.)

U uvodnom delu svoje knjige *Lutalaštvo. Istorija hodanja*, Rebeka Solnit na jednom mestu kaže: „Deluje kao da pešačenje čini lakšim kretanje kroz vreme, pa um od planova začas skrene u uspomene i promatranje. (...) Iz toga proishodi neobično saglasje između unutrašnjeg i spoljašnjeg kretanja, koje nagoveštava da je i um svojevrstan predeo i da je pešačenje način prolaženja tim predelom“. Čitajući roman *Do kraja zemlje* Davida Grosmana, a naročito drugi deo, koji nosi naziv „Pešačenje“, čitaoci će se nesumnjivo složiti sa ovakvim zapažanjem Rebeke Solnit. Svaka duža šetnja, a naročito ona u dvoje, često može da pređe u evociranje uspomena i promatranje sopstvenog, ali i saputnikovog života. Prisnost između šetača samo olakšava to „unutrašnje kretanje“, pa priča dođe kao logičan sled okolnosti. Međutim, odlazak u šetnju često može da predstavlja i jedan manji ili veći oblik eskapizma, pa tako beg od stvarnosti postane beg u pešačenje. Za junakinju Grosmanovog romana, Oru, moglo bi se reći da je posegnula za ovakvim oblikom eskapizma. Utočište od ružne stvarnosti ona je pronašla u besciljnom i beskonačnom pešačenju, ali i pričanju. To pešačenje i pričanje protezalo se, kao što i sam naslov kaže, *do kraja zemlje*.

Nakon saznanja da je služenje vojnog roka njenog mlađeg sina Oferu dobrovoljno produženo u ratu protiv Palestine, Ora rešava da izbegne potencijalno svečano uručivanje tragične vesti i odlučuje se na odlazak od kuće. Njen izbor ne pada na pasivnu izolaciju unutar četiri zida i nestrpljivo iščekivanje vesti sa ratišta, već na nešto što bi se pre moglo nazvati aktivnom izolacijom, i to u nepregledna pustinjska prostranstva svoje zemlje (Izraela). Odabravši Oferovog biološkog oca Avrama za svog saputnika, Ora se upućuje u beskrajnu i besciljnu šetnju Stazom Izraela. Iz razgovora koji je prirodno usledio nakon samo nekoliko učinjenih koraka, čitaoci saznaju sve o njihovim, ali i životima ljudi koji su u bliskoj vezi sa njima.

Ora je i pored Avramovog negodovanja, najčešće pričala o Oferu. Bila je duboko uverena u to da će njihov sin biti živ sve dok se bude nalazio u priči, pa je tako Ora, u simboličnom smislu, pričom odlagala njegovu smrt. Kada bi se umorila od pričanja, ona bi jednostavno uzimala beležnicu i zapisivala svoje

misli. To, da li će priča biti u usmenoj ili pisanoj formi, nije bilo od velike važnosti. U jednom trenutku, koji bi se mogao označiti kao trenutak blagog psihičkog rastrojstva, Ora je iskopala rupu u zemlji, zagnjurila glavu u nju i tu izgovarala sve što joj je padalo na pamet, a što je bilo u vezi sa Oferom. Na taj način, ona je želela da i sama iskusi ono što će možda snaći njenog sina, pa je, pričajući, i zemlju pripremala za njega. Jednostavno, tok priče nije smeo da se prekine. Dakle, ona je činila isto što i Šeherezada u pričama iz *Hiljadu i jedne noći*, s tim što je ova potonja odlagala sopstvenu, a Ora tuđu (sinovljevu) smrt. Međutim, Orin saputnik je u ratu protiv Egipta doživeo nešto što je približnije Šeherezadinom činu. Naime, pre nego što su ga zarobili Egipćani, kada se nalazio u skloništu, izložen unakrsnoj vatri, Avram je preko radio uređaja pričao svoju životnu priču. On na jednom mestu i kaže: „Iako hodam dolinom senke smrti, neću se bojati zla, jer je moja priča sa mnom“. Pisac kao da je ovim želeo da povрати legitimitet pričanju priča, koje je sa modernizmom i postmodernizmom izgubilo na značaju, pa je priču gotovo poistovetio sa životom. Svestan podređenog položaja u kojem se nalazi priča, Grosman je poistovećivanjem priče sa ljudskim životom priči vratio povlašćeni položaj. Ovaj autopoeitički „alibi“ je i omogućio piscu da roman napiše na skoro 600 stranica. Međutim, ovde bi mu se moglo i prigovoriti na prevelikoj digresivnosti. Pisac očigledno nije mogao da obuzda svoju „pripovedačku glad“, pa je u nekim delovima odlazio i preširoko. Naravno, priča nijednog trenutka ne gubi svoju nit, ali su pojedini pasaži jednostavno preopširni. Toga je možda bio svestan i sam pisac, jer na jednom mestu pripovedač kaže: „I ona (Ora) shvata šta je radila svih ovih dana: recitovala eulogiju za porodicu koja je nekada postojala, koje nikada više neće biti“, dok na drugom mestu Ora Avramu govori sledeće: „Moraćemo da prepešaćimo celu zemlju tri puta da bismo sve rekli“. Dakle, i pisac je svestan da je nemoguće čitave živote smestiti u korice jedne knjige, ali da je svakako još uvek moguće ispričati priču.

Roman *Do kraja zemlje* je jedan od onih romana sa izrazito upečatljivim ženskim likom. Zavodljivim i sugestivnim portretisanjem, Grosman je stvorio gotovo monumentalni lik. Razapeta između dvojice muškaraca, Avrama i Ilana, koje je upoznala još kao devojčica, sa kojima je imala po jednog sina (Ofera i Adama), a koje je gotovo podjednako volela, Ora je jedna u nizu nesrećnih ženskih likova u svetskoj književnosti. Predstavljajući ovaj roman svojim čitaocima, dnevni list *Politika* prenela je sledeće reči Pola Oстера: „Ovo je knjiga ogromne snage i inteziteta, remek-delo Davida Grosmana. Flober je stvorio Emu, Tolstoj Anu, a Grosman Oru – u potpunosti živu, posve otelotvorenu. Progutao sam ovaj obimni roman u grozničavom transu. Bolno, lepo, nezaboravno.“ Pomalo impresionističke, Osterove reči i analogije nisu slučajne. Ora je lik od zaista velike literarne vrednosti. Izazovi pred koje je pisac stavio Oru mogu se dovesti u vezu sa izazovima pred kojima se našao i sam pisac. Pored nedostatka sreće i razumevanja u ljubavi, njen tragizam ogleda se i u

nemogućnosti da spase svog sina. Premda se Oferova smrtnigde eksplicitno ne pominje, sa završetkom romana mi naslućujemo najgore. Time je Grosman ostavio otvoreno tumačenje kraja, a pred čitaoca stavio nova pitanja. Da li sa smrću čoveka (Ofera) umire i priča (roman) ili sa završetkom priče (romana) umire i čovek (Ofer), ostaje na čitaocima da naslute.

U napomeni na kraju romana, David Grosman iznosi jedan veoma tragičan podatak iz sopstvenog života. Naime, njegov sin je kao izraelski vojnik poginuo u ratu protiv Palestinaca, braneci svoju zemlju. Grosman je pisanje romana započeo još dok je njegov sin bio na odsluženju vojnog roka, ali je pisanje završio tek nakon pogibje svog sina, što će reći da je sin bio upućen u pisanje ove knjige. Dakle, ako je Grosmanov roman *Vidi pod: ljubav* bio odgovor na čuveno Adornovo pitanje da li je moguće pisati posle Holokausta, odgovor na pitanje da li je moguće pisati/pričati nakon lične tragedije predstavlja roman *Do kraja zemlje*.